

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF SMALL TOWNS СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК МАЛИХ МІСТ

Averkyna M.F / Аверкина М.Ф

d.t.s., prof. / д.т.н., проф.

Kostina Y.V / Костіна Я.В

s.t.s., as.prof. / студентка

The National University of Ostroh Academy, Seminarska Street, 2, 35800

Національний університет «Острозька академія», вулиця Семінарська, 2, 35800

Анотація В статті розглянуто соціально-економічні проблеми розвитку малих міст. Фактори які визначають значення міст в інноваційному економічному розвитку. Висвітлено формування сталого розвитку і перспективи планування. Розглянули особливості розвитку малих міст у європейських країнах і також в Україні, окреслено системні проблеми розвитку малих міст України. Висвітили основні характеристики розвитку та проаналізували сучасний стан розвитку малих міст. Виявили проблеми, які зустрічаються та стримують ці міста. Визначили можливі етапи розвитку монофункціональних міст для забезпечення позитивного сталого розвитку.

Ключові слова: місто, органи місцевого самоврядування, малі міста, соціальний розвиток, економічний розвиток.

Актуальність теми

Малі міста складають більшу частину міських поселень у всьому світі, у тому числі й в Україні. Їх відродження і розвиток свідчить про стабільний розвиток та безпеку держави. В сучасному світі за умов трансформації політичних, економічних та культурних відносин, питання розвитку малих міст стає актуальним. Механізми управління будь-якої складної системи, будь то місто в цілому або окрема сфера діяльності (соціальна, економічна та ін.), мають типову структуру, принципи та цільову спрямованість. Разом з тим особливості кожного окремого об'єкта управління визначають конкретні методи здійснення основних функцій управління, вибір організаційних структур і механізмів. У складний період переходу країни до життя в нових економічних і соціальних умовах саме малі міста виявилися практично беззахисними. Їх жителі, відчули спад виробництва. У той же час малі і середні міста особливо значимі в політичному, соціально-економічному та культурному житті України.

Мета статті розв'язок проблеми формування стратегії розвитку малих міст та посилення їх значення в забезпеченні сталого розвитку регіону при реалізації загальнодержавної програми розвитку малих міст.

У своїх працях розвиток та проблеми малих міст розглядали: Б.Адамов [1], В.Борденюк [1], В.Давидович [1], Ф.Заставний [1], М.Кости [2], Г.Лаппо [2], В.Любовний [2], Е.Марков [2], А.Мельник [3], Р.Мерфі [3], В.Невелєв [3], Е.Перцик [3], С.Писаренко [3], В.Рибак [4], Б.Хорєв [4], Ж.Шабо [4], С.Шульц [4] та інш.

Виклад основного матеріалу.

Структура економіки невеликих міст України частіше за все не відповідає сучасним вимогам ринкової економіки. Більшість з них мають моногалузеву економічну структуру. Для промислових підприємств цих міст характерна

технологічна відсталість, високий рівень зносу основних фондів і низька конкурентоспроможність. Міська інфраструктура в малих містах (дороги, інженерні комунікації, житло, освітні, культурні, медичні установи і т.д.) також знаходиться на низькому рівні. Їм притаманний в цілому невисокий рівень соціальної активності, що обумовлено слабкою підготовленістю населення і адміністративно-управлінських кадрів до діяльності в умовах ринкової економіки.

У той же час існують малі міста, яким за рахунок високої якості управління вдалося домогтися поліпшення якості життя населення. Як показала практика, управління розвитком виступає в якості відносно відокремленої і самостійної сфери діяльності.

В управлінні розвитком малого міста беруть участь не лише органи місцевої влади, а й багато інших суб'єктів управління, тобто процес управління розвитком носить мережевий характер. Моделі управління розвитком малих міст, що формуються на практиці, вимагають свого безперервного вдосконалення в зв'язку з постійними змінами у зовнішньому середовищі. В сучасних умовах необхідно виробити нові управлінські підходи, націлені на відновлення здібностей малих міст до самостійного розвитку і підвищенню якості життя населення.

Система місцевого самоврядування є базою для державної влади. Це потенційно потужний механізм забезпечення стабільного життя і розвитку окремих частин держави. Головне джерело стабілізації і розвитку - ініціатива самого населення, його усвідомлений колективний інтерес до впорядкування організації життя на території. Цей колективний інтерес може ефективно використовуватися тільки на обмежених територіях, де у населення склалися місцеві традиції, існують історичні, економічні, культурні, інформаційні та інші зв'язки.

Англійський філософ, економіст і громадський діяч Джон Стюарт Мілль, який зробив великий внесок у становлення місцевого самоврядування, вважав, що, коли індивідууми беруть участь в управлінні, тоді вони приймають його результати. Ця ідея залучення населення до управління є однією з основ різних концепцій розвитку міст [11]

Мале місто в даний час - це часто є районним центром. У більшості випадків це місто, яке має чисельність населення до 50 тисяч осіб. Значна частина малих міст в даний час забезпечує контроль великої території і єдність адміністративних зв'язків в масштабах всієї країни: три чверті малих міст знаходяться на відстані до 80 км від регіональних центрів, а 10% - навіть на відстані понад 500 км. Малі міста України, які відносяться до міст обласного значення і мають населення до 50 тисяч осіб, складаються із 82 міст з населенням майже 2,15 млн. жителів та щільністю – 1174 особи на квадратний кілометр.

Роль малих міст в соціально-економічному розвитку також полягає в тому, що на сьогоднішній день в нашій країні налічується цілий ряд динамічно розвинутих малих міст, кожен з яких вносить свій внесок у суспільний

розвиток.

Роль малих міст в економічному житті країни також складається з невеликої чисельності населення цих міст. Вони виконують різні, часом властиві тільки певній категорії міст, функції. Малі міста займають важливе місце в концентрації функцій в системі територіального поділу праці, є опорними центрами територіальних систем розселення.

Слід зазначити, що близько 70% малих міст є центрами районів, що означає зосередження в них базової життєвої інфраструктури для оточуючих поселень і сіл. У таких містах розміщена майже вся харчова і сільськогосподарська переробна промисловість.

Для вирішення безлічі соціально-економічних проблем, що виникли в період перебудови в малих містах, а зокрема :

- слабкий розвиток промисловості в малих містах і монофункціональність частини таких міст;
- недостатній рівень розвитку соціальної та інженерної інфраструктури;
- високий, у порівнянні з великими містами, рівень безробіття;
- низький рівень доходів бюджетів малих міст та якості життя в них.

Для вирішення цих та інших проблем малих населених пунктів необхідно створити умови для їх економічного, соціального і культурного розвитку з метою перетворення в стійкі саморозвиваючі адміністративні одиниці шляхом активізації власних економічних можливостей в поєднанні з політикою виборчої підтримки проблемних міст. Розробка програм, націлених на відродження даних населених пунктів, на державному і регіональному рівнях буде надавати підтримку більш цілеспрямований характер, ні в якому разі не заперечуючи наявність місцевих ініціатив.

Визначаючи перспективи розвитку малих міст необхідно спиратися на їх функціональне значення, враховуючи зовнішній потенціал розвитку, пов'язаний із загальним вектором розвитку країни, необхідно враховувати вдалі та ті ,які його обмежують чинники для розвитку. Місцеві органи влади повинні розробити власну стратегію розвитку муніципальної освіти, засновану на його конкурентоспроможних перевагах. Промислове виробництво перестає бути єдиним шляхом розвитку для таких міст, в даний час повинна пройти переорієнтація на виконання непромислових функцій науково-освітніх, туристичних, організаційно-господарських, рекреаційних, транспортних, соціально-культурних та інших. В такому випадку , особливо важливим є така обставина – для підвищення ефективності і стійкості свого розвитку, малим містам слід розширювати набір виконуючих функцій, що і буде запорукою успіху в сучасних умовах ринкових відносин.

Нові реалії часу дають малим містам нові шанси і перспективи для інтенсивного і стійкого розвитку в ХХІ столітті. Для міст, які втратили свої колишні функції, пропонується пошук нових галузей спеціалізації з умовою наявності відповідного потенціалу, виконання функцій по обслуговуванню населення прилеглих районів .

Розглядаючи кодекс кращих практик європейських країн можна виділити такі основні напрям розвитку малих міст:

- розробка програм сприяння соціально-економічному розвитку малих і середніх міст на національному та регіональному рівнях;
- цілеспрямована і системна розробка містобудівельних проектів по розвитку малих і середніх міст в ролі містобудівних проектів в рамках міжгалузевого, комплексного бачення майбутнього
- підвищення ролі містобудівних проектів в системі стратегічного планування розвитку малих і середніх міст в рамках міжгалузевого та комплексного бачення їх майбутнього;
- активне залучення до процесу розробки програм активну соціально-економічного розвитку та містобудівних проектів малих і середніх міст на всіх рівнях місцевого самоврядування, керівників місто утворюючих підприємств, представників малого та середнього бізнесу, громадських структур з метою створення найбільш сприятливих умов для реалізації цих проектів;
- підвищення рівня кваліфікації всіх учасників процесу проектування і реалізації проектів розвитку малих та середніх міст шляхом проведення тематичних семінарів і конференцій в рамках діючих міжнародних програм;
- широке поширення накопиченого позитивного досвіду з розвитку малих і середніх міст країн Європи;
- організація щорічних міжнародних конференцій з питань сталого розвитку малих і середніх міст з залученням представників регіональних і місцевих органів управління;
- організація тематичних оглядів-конкурсів серед малих міст, відродження культурних традицій, розвиток туризму, екології, благоустрою і тд.
- проведення спеціалізованих навчальних семінарів в малих містах по розвитку творчої ініціативи, культури, малого бізнесу, екології та туризму.
- систематичний обмін інформацією в частині розробки містобудівної та нормативної документації, сучасних методик розробки містобудівних проектів і соціально-економічних програм з використанням Інтернет-ресурсів , діючих сайтів міждержавних програм і проектів, з виділенням спеціальної тематичної частини і створенням в майбутньому спеціального сайту в рамках нового проекту міждержавної співробітництва;
- для привернення уваги громадськості до проблем розвитку малих і середніх міст на сучасному етапі, прискорення інформаційного обміну, а також консолідації зусиль різних сил і сторін в даній сфері ініціювати процес розробки і подальшого видання містобудівної енциклопедії малих середніх міст країн СНД та Східної Європи.

В Україні існує Загальнодержавна програма розвитку малих міст , в яку входить безліч завдань та заходів котрі повинні впливати на розвиток малих міст , основними є:

- ✓ формування системи державної підтримки розвитку малих міст, а також створення умов для їх розвитку за рахунок власних фінансових, матеріальних, трудових, природних та інших ресурсів;
- ✓ зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування;

- ✓ планування та забудова територій малих міст з урахуванням ландшафтних, історичних, архітектурних, екологічних та інших особливостей;
- ✓ розв'язання проблем водозабезпечення населення та підприємств;
- ✓ охорона водних об'єктів і ресурсів;

Однак, для того, щоб міста вийшли на шлях сталого розвитку, необхідно будувати промислові підприємства, які сприятимуть зменшенню рівня безробіття, поповненню місцевого бюджету та зміцненню економіки малих міст. Водночас з розвитком відповідної інженерної та соціальної інфраструктури забезпечать диверсифікацію економіки малих міст.

Висновок:

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що малі міста є важливою складовою соціально-економічного потенціалу країни. Велика кількість міст протягом останнього часу відчули на собі занепад, через зміну структури виробництва та зменшення державних інвестицій націлених на розбудову інфраструктури. Все це вимагає від нашої держави та органів самоврядування певного плану дій, спрямованих на забезпечення сталого розвитку малих міст. Проаналізувавши зарубіжний досвід, доведено, що на сьогоднішній день існує два типи найуспішніших малих міст: одні це центри науки і техніки, а другі це міста-супутники. Проте всі вони мають схожість у наявності конкретної стратегії розвитку, що спираються на особливе місце кожного міста в економічній структурі розподілу праці, наявності якісного транспортного сполучення з великими містами.

Для забезпечення належного рівня соціально-економічного розвитку міст потрібно сформувати організаційний, нормативно-правовий та економічний механізм з сучасними умовами господарювання. Цей механізм необхідно спрямувати на соціально-економічний розвиток малих міст, підвищення життєвого рівня населення та покращення якості суспільних послуг.

***Annotation** The article considers socio-economic problems of small town development. Factors that determine the importance of cities in innovative economic development. The formation of sustainable development and planning prospects are highlighted. The peculiarities of the development of small towns in European countries and also in Ukraine were considered, the systemic problems of the development of small towns of Ukraine were outlined. Highlighted the main characteristics of development and analyzed the current state of development of small towns Identified the problems that occur and constrain these cities Identified possible stages of development of monofunctional cities to ensure positive sustainable development.*

***Key words:** city, local governments, small towns, social development, economic development.*